

ВЛАСНІ ІМЕНА ТА ВАРІАНТИ ІМЕН ЖИТЕЛІВ ПІДЛЯШШЯ

Оксана Нестерчук

Волинський національний університет ім. Лесі Українки (Україна)

Streszczenie. W artykule przeanalizowano imiona własne i ich warianty mieszkańców Podlasia oraz określono sposoby ich tworzenia. Stwierdzono, że niektóre warianty imion własnych zostały zapożyczone z języka polskiego, co odzwierciedla ściśle kontakty między Ukraińcami i Polakami na Podlasiu.

Słowa kluczowe: imiona własne, warianty imion, słowotwórstwo, antroponimia Podlasia

Становлення українського іменника відбувалося упродовж багатьох століть, у ньому є „свої” – язичницькі та слов’янські імена, але найбільше іншомовного походження – давньоєврейські, грецькі, латинські, скандинавські та інші. Та незважаючи на таку різноманітність походження власних імен, український народ „вибудував” свій оригінальний іменник, який є тим об’єднувальним центром, що лучить усі українські регіони. Хоч ці імена здебільшого були надані православною церквою у церковнослов’янській формі, але в мовленнєвому спілкуванні так їх дуже рідко вживають, а використовують форми, адаптовані до української народної мови.

Темою нашого аналізу є власні імена та їхні варіанти жителів Підляшшя старшого і найстаршого віку. Матеріалом для дослідження послужили записи, уміщені у збірнику текстів „Голоси з Підляшшя” Г. Аркушина¹ як з Південного, так і з Північного Підляшшя, а також із суміжної території – с. Воля-Угруська². Оскільки більшість із підляшуків православного віросповідання, то їхні офіційні імена такі ж, як і в інших українських регіонах, хоч зрідка мають і певні відмінності, зокрема вживані російські форми імен (*Ніколай, Михайл, Карп*). А от варіанти цих імен відбивають особливості українського словотворення. Крім цього, у них відбита й історія підляського краю – на них відчутний вплив польської і російської антропонімічних систем.

Проаналізуємо окремо чоловічий та жіночий іменник жителів Північного і Південного Підляшшя.

¹ Г. Аркушин, *Голоси з Підляшшя*, Луцьк 2007, *Вежа*, 533 с.

² H. Arkuszyn, *Imiona mieszkańców gminy Wola Uhruska*, [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, Wola Uhruska 2003, 181–204.

ЧОЛОВІЧИЙ ІМЕННИК

Усіх власних імен чоловіків нараховано 78. Подамо статистику цих імен: *Миколай* трапляється 7 разів; *Іван* – 6, *Адам*, *Василь*, *Михайло* – 4, *Петро* – 3 рази; *Анатолій*, *Антон*, *Андрій*, *Володимир*, *Григорій*, *Йосип*, *Кузьма*, *Павло*, *Степан*, *Тимофій*, *Юрій* – 2 рази; лише по одному разу зафіксовані такі імена: *Богдан*, *Віктор*, *Всеволод*, *Гаврило*, *Георгій*, *Євгеній*, *Ігор*, *Карпо*, *Леон*, *Лукаш*, *Марко*, *Матвій* || *Матій*, *Мечислав*, *Олександр*, *Олексій*, *Осип*, *Остап*, *Пилип*, *Прокіп* || *Прокоп*, *Роман*, *Спиридон*, *Станіслав*, *Федір*, *Юліан*, *Яків* || *Яков*, *Ярослав*. Ім'я *Антон* зафіксовано у двох офіційних формах – *Антон* і *Антоній*, ім'я *Карпо* у формі *Карп*, *Микола* у формі *Ніколай*, *Михайло* у формі *Михаїл*.

Найбільш поширене ім'я чоловіків старшого і найстаршого покоління – *Микола*, яке виявлено у варіантах *Кол'а*, *Миколáйц'а*, *Миколáйц'о*.

Ім'я *Іван* ужите у формі *Вán'ка*, *Іваніс'ко*, *Володимир* у формі *Влódз'о*, *Влódко*, *Євген* у формі *Гén'а*, *Гéник* і *Жén'а*, *Костянтин* – *Кóстик*, *Костáнтик*, *Михайло* – *Михáлко*, *М'іша*, *Павло* – *Павéлко*, *Павул'чіс'ко*, *Петро* – *Пét'ка*, *Петріс'ко*, *Степан* – *Ст'óпа*, *Степаніско*, *Юрій* має варіант *Юркó*, *Юрчик*.

Отже, із 78 офіційних власних імен засвідчено 70 варіантів, найбільше від імені *Миколай*.

Частину цих варіантів утворено суфіксальним способом від повного офіційного імені:

-ик: *Мáрчик* < *Марко*;

-ис'к-о || **-иск-о:** *Іваніс'ко* < *Іван*, *Марчіско* < *Марко*, *Павул'чіско* < *Павелко* < *Павло*, *Петріс'ко* < *Петро*, *Степаніско* < *Степан*;

-к-о: *Богдáнко*, *Михáлко*, *Олексіко*, *Осипко* < *Йосип*, *Павéлко* < *Павел*, *Йáковéчко* < *Яків*;

-ц'-о (а): *Миколáйц'а*, *Миколáйц'о* < *Микола*;

-чик: *Ігóрчик* < *Ігор*.

Найбільше варіантів чоловічих імен утворено поєднанням усічення із суфіксацією:

-а (суфікс-закінчення): *Вán'а* < *Іван*, *Вás'а* < *Василь*, *В'ít'а* < *Віктор*, *Волód'а* < *Володимир*, *Гén'а* і *Жén'а* < *Євгеній*, *Кол'а* < *Микола*, *Пét'а* < *Петро*, *Ст'óпа*;

-ек: *Антéк* < *Антін*, *Влóдек* < *Володимир*, *Гéнек* < *Євгеній*, *Тómек* < *Тимофій*, *Тóнек* < *Антон* (цей суфікс запозичено з польської мови);

-ик: *Йáрик* < *Ярослав*, *Констáнтик* < *Костянтин*, *Кóстик* < *Кость*;

-иск-о: *Волóдиско* < *Володимир*,

-ік: *Тол'ік* < *Анатолій*, *Тос'ік* < *Антось*;

-к-а: *Вán'ка* < *Іван*, *Вás'ка* < *Івась* < *Іван*, *В'ít'ка* < *Вітя* < *Віктор*, *Волód'ка* < *Володя* < *Володимир*, *Гріішка* < *Грііша* < *Григорій*, *Гén'ка* < *Євгеній*, *Жén'ка* < *Євгеній*, *М'ішка* < *Міша* < *Михайло*, *Пét'ка* < *Петро*;

-к-о: *Антко* < *Антон*, *Вло́дко* < *Володимир*, *Гénко* < *Євгеній*, *Славко́* < *Ярослав*, *Стéфко* < *Степан*, *Фед'ко́* < *Федя* < *Федір*;

-о (суфікс-закінчення) *Ста́хо* < *Остап*, *То́н'о* < *Антон*, *Вло́дз'о* < *Володимир*, *Ко́л'о* < *Микола*, *Ста́с'о* < *Стах* < *Остап*;

-ус': *Рому́с'* < *Роман*;

-ух: *Індрух* < *Андрій*;

-ц': *Гриц'* < *Григорій*;

-х: *Стах* < *Остап*;

-чик: *Йу́рчик* < *Юрко* < *Юрій*;

-чук: *Ро́мчук* < *Ромán*;

-ш-а: *Гри́ша* < *Григорій*, *М'іша* < *Михайло*.

Крім цього, у мовленні підляшуків часто вживані польські варіанти власних імен – *Гén'ік*, *М'іхал*, *Па́вел*, *Йу́рек*, *Йан* (див. також утворення з суфіксом **-ек**).

ЖІНОЧИЙ ІМЕННИК

Нараховано 65 жіночих власних імен, які використовують жителі Підляшшя. Статистика цих імен: *Ольга* зафіксовано 8 разів, *Анна* та *Марія* – 5 разів, *Анастасія*, *Віра*, *Юлія* – 3, *Валентина*, *Варвара*, *Євгенія*, *Зінаїда*, *Катерина*, *Любов*, *Марина*, *Надія*, *Наталія*, *Олена* – 2 рази; по одному разу вжито імена: *Агафія*, *Антоніна*, *Вікторія*, *Єва*, *Євдокія*, *Ірина*, *Килина*, *Лідія* || *Лідія*, *Магдалина*, *Марта*, *Ніна*, *Олександра*, *Павліна*, *Степанида*, *Софія*, *Тамара*, *Текля*, *Федора*, *Федосія*, *Харитина*, *Христина*, *Юхимія*, *Ярослава*.

Отже, найбільш поширене ім'я серед жителів Підляшшя старшого і найстаршого покоління – *Ольга*, яке вживане у формі *О́л'а* та *О́л'ха*.

Ім'я *Анна* має варіанти *А́н'ка*, *Га́н'а*, *Га́ндз'а*, *Ганéчка*.

Марія трапляється у варіантах *Ма́н'а*, *Ма́н'ка*, *Мару́с'а*, *Ма́р'а* (цей останній варіант трапляється 5 разів).

Юлія вжите у формі *Йу́л'а*, *Анастасія* у формах *Анастаз'і́я* та *На́ст'а*. Від імені *Валентина* варіанти *Ва́л'а*, *Ва́л'ічка*, *Ва́л'ка*, від *Варвара* – *Варва́рка*, *Віра* – *В'ірка*, *В'єрка*, а *Вікторія* має варіант *В'іт'і*.

Із 65 офіційних форм жіночих власних імен засвідчено 56 варіантів, найбільше від *Марія* та *Анастасія*.

Варіанти власних жіночих імен, що утворені суфіксальним способом:

-ечк-а: *Ганéчка* < *Ганя* < *Ганна*;

-к-а: *Ан'ка*, *Варва́рка*, *В'єрка* < *Віра*, *Йéвка* < *Єва*, *Ма́н'ка* < *Маня* < *Марія*, *Оле́нка* < *Олена*, *Павл'інка* < *Павліна*, *Тамáрка* < *Тамара*, *Федо́рка* < *Федора*, *Федо́с'ка*;

-дз'а: *Га́ндз'а* < *Ганна*;

-ох-а: *Мартóха* < *Марта*;

-очк-а: *В'ірочка* < *Віра*;

-ун'-а: *Гану́н'а* < *Ганна*;

-ус'-а: *Марту́с'а* < *Марта*.

Усічено-суфіксальним способом утворені такі варіанти імен:

-а (суфікс-закінчення): *Же́н'а* < *Євгенія*, *Ка́т'а*, *Лі́да*, *На́д'а*, *По́л'а* < *Павліна*, *Хри́ст'а*, *Ва́л'а*, *Га́па*, *Зі́на*, *На́ст'а*, *О́л'а*, *Пара́ска* < *Парасковія*, *То́ма* < *Тамара*, *Йу́л'а*;

-іт-а: *Ул'і́та* < *Ул'і́на*;

-ічк-а: *Ва́л'ічка* < *Валя* < *Валентина*, *Ол'і́чка* < *Оля* < *Ольга*;

-к-а: *Ва́л'ка*, *Же́н'ка*, *На́д'ка*, *На́тал'ка*, *По́л'ка* < *Павліна*, *Сте́фка* < *Сте́па* < *Степанида*, *То́н'ка* < *Антон'і́на*, *Федо́с'ка* < *Федосія*, *Йу́л'ка*, *Йухі́мка* < *Юхимія*; у деяких варіантах відбулося чергування твердих приголосних з їх м'якими відповідниками (*На́тал'ка*);

-н'-а: *Ма́н'а*, *Со́н'а* < *Софія*;

-ох-а: *Федо́ха* < *Федора*;

-очк-а: *Ірочка*, *Лі́дочка*, *То́мочка*;

-с'-а: *Зо́с'а*, *Ка́с'а* < *Катерина*;

-ус'-а: *Мару́с'а* < *Марія*;

-ц'-а: *Сте́фц'а* < *Степанида*.

У варіантах *Зоф'і́я*, *Анастас'і́я* проходить заміна [с] на [з], у *Мокре́на* відбулося обниження [и] до [е].

Отже, серед варіантів чоловічих імен можемо назвати такі продуктивні суфікси: **-ек**, **-ик**, **-ишк-о**, **-к-а**, **-к-о**. До непродуктивних відносимо суфікси **-ік**, **-ус'**, **-ух**, **-ц'**, **-чик**, **-чук**, **-ш-а**.

Для творення жіночих варіантів імен зафіксовано такі продуктивні суфікси: **-ічк-а**, **-к-а**, **-очк-а**, **-ус'-а**. До непродуктивних належать: **-дз'-а**, **-ечк-а**, **-іт-а**, **-н'-а**, **-ох-а**, **-с'-а**, **-ун'-а**, **-ц'-а**.

Для творення жіночих і чоловічих варіантів імен використовуються спільні суфікси **-к-а**, **-ц'-а** та суфікс-закінчення **-а**.

Отже, для творення чоловічих варіантів імен жителі Підляшшя використовують 19 суфіксів, а для жіночих варіантів – 17.

Поступово давні традиційні імена жінок були замінені новими, які часто ставали “модними”, пор.:

/ мо́йе ім'а́ н'і́на // то ме́не хри́стив в_со́сновиц'а́ і ба́тушка
йаво́ровск'і // ме́не завез'лі хре́стити / мн'і х'ресни ка́зав потим / і_ка́же
так то хрес... / до_х'ресного / йак ба́т'к'і ка́зал'і ди́тину на... / назва́ти? /
ни́чого не_ка́зал'і / ка́зал'і но охре́стити // і_то став йаво́ровск'і /
подра́павс' / ка́же йа не_буду ни_гаври́н'ойу / а_ни мо́крин'ойу /
а_ни_гапо́йу / а_наз'ву ту ди́тину н'і́нойу // то би́ла пер́ша / то йак ме́не
привез'лі / то та́к'і ба́гати / і_жин'к'і (нерозбі́рливо) со́б'і позм'і́нува́лі //
па́нов'і та́ка карп'і́учка би́ла / за́ра зм'і́нила / е / з_га́пи на_н'і́ну / вс'і́е /

ну па|раска шче до_школи хо|дила / то|же була па|раска була н'і|на //
вар|варка була то|же була н'і|на / вс'і|е поро|б'і|л'іс' на_н'і|ну //
/ так нас тої ба|т'ушка йово|ровск'ї ба|т'ушка тої / вив'і|в с_то|го /
с_туї мо|крин'і / га|пи // пу|стем|повий був // ба|чив шо тийі іме|на та|киї /
ба|жи зм'і|нити / і_зро|бив так //³.

Отже, як чоловічий, так і жіночий іменник Підляшшя виявляє особливості частотності імен представників старшого покоління. Важливий типологічний матеріал становлять зменшувально-пестливі варіанти власних імен, серед яких знаходимо як спільні для українських поліських говорів форми, так і місцеві варіанти власних імен, які не функціонують в інших регіонах.

PROPER NAMES OF PODLASIE INHABITANTS AND THEIR NAME VARIANTS

Summary. The article deals with proper names and variations of proper names of Podlyashshya region inhabitants, attesting that the method of their composing is similar to those which are used in other regions of Ukraine. Additionally some variants of proper names are borrowed from Polish language, what reflects tight contacts among Ukrainians and Poles in this region.

Key words: variations, proper names, article, composing

³ Г. Аркушин, *Голоси з Підляшшя*, Луцьк 2007, Вежа, с. 500–502.